

دانشگاه پیام نور

دانشکده علوم انسانی

گروه روانشناسی

عنوان پایان نامه:

**بررسی اثربخشی آموزش مهارت فرزند پروری بر باورهای خودکارآمدی،
نگرانی و اضطراب والدین دارای تک فرزند و چند فرزند
[دبستان های غیردولتی دخترانه ناحیه یک آموزش و پرورش کرج]**

نگارش:

عهدیه حاجی غلامی یزدی

استاد راهنما:

دکتر علیرضا آقا یوسفی

استاد مشاور:

دکتر فرهاد شقاقی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته روانشناسی عمومی

بهمن ۱۳۹۰

شماره
تاریخ
پیوست

دانشگاه پیام نور
دانشگاه پیام نور استان تهران
المم کل لوکب انرج و انیزوا انسر

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

مجمع علوم انسانی

شماره پروژه
۶۱۲۱

تصویب نامه

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته روانشناسی گرایش عمومی
تحت عنوان:

بررسی اثر بخشی آموزش مهارت فرزند پروری بر باورهای خود کار آمد تکوانی و اضطراب والدین دارای تک فرزند

نام خانوادگی: حاجی غلامی یزدی
شماره پروژه: ۶۱۲۱
تاریخ دفاع: ۹۰/۱۱/۲۵
عهدیه: نام:
شماره دانشجویی: ۸۶۸۱۰۲۲۹۶۵
ساعت: ۱۳_۱۴:۳۰
نمره: ۱۸/۹۰ همه در خصوص
هیات داوران:
درجه ارزشیابی: $\frac{3}{4}$

داوران	نام	نام خانوادگی	کد استادی	مرتبه علمی	امضاء
راهنما	علیرضا	آقایوسفی	۳۷۲۰۲۲		
راهنمای دوم	.	.	.		
مشاور	فرهاد	شقایق	۳۴۵۵		
مشاور دوم	.	.	.		
داور	محمود	هرمزی			
داور دوم	.	.			

مصوبه هیات داوران تاریخ ۱۹/۱۰/۱۳۹۰

تهران، خیابان استاد نجات الهی
نرسیده به خیابان کریمخان زند
چهارراه سپینده، پلاک ۲۳۳
تلفن: ۸۸۸۰۱۰۹۰
دورنگار: ۸۸۸۹۰۵۳۶
WWW.TPNU.AC.IR
ensani@tpnu.ac.ir

تقدیم و تشکر

در سایه‌ی الطاف پروردگار اندیشه این پژوهش را تقدیم می‌کنم به:
ساحت مقدس امام زمان، دریای دانش شما بی‌انتهاست و این قطره پر از ارادت.

تقدیم به روان پاک پدرم، فخر زندگی‌ام که اولین پنداره‌ها از مفهوم پدر و مرد با او شکل گرفته‌اند و تا امروز همچون سنگ محکی که هم‌تراز آن یافت نمی‌شود پایدار مانده‌اند.

تقدیم به مادرم که همچون چنگی همه از نوای او در سرورند و او خود در رنج، چرا که او معنای زندگی را در مادری می‌داند.

تقدیم به همسرم که با تمام توانش تلاش می‌کند اسیر روزمرگی زندگی نشود، چرا که به قول فرهیخته‌ای عزیز عادت، رد تفکر است و رد تفکر آغاز بلاهت و انسان هرچه دارد محصول تمامی هستی خویش را به اندیشه سپردن است.

تقدیم به پسریم که لبخندها، ترس‌ها و نیازهایش مرا مجبور به آموختن می‌کند. از او و با او می‌آموزم که آسمان هیچ‌وقت از گستردن شاخه‌ها مان و زمین از دوانیدن ریشه‌ها مان پر نخواهد شد.

تقدیم به تمام کسانی که از آنها می‌آموزم.

سپاسگزاری

الهی، نور تو، چراغ معرفت بیافروخت، دل من افزونی است.

گواهی تو، ترجمانی من بکردند، ندای من افزونی است.

قرب تو، چراغ وجد بیافروخت، همت من افزونی است.

بود تو کار من راست کرد، بود من افزونی است.

یاد می‌کنم به نام تو از دانش استادان بزرگی که به شاگردان خود پر و بال می‌بخشند، توصیف من کافی نیست.

استاد محترم جناب آقای دکتر علی‌رضا آقاییوسفی، سپاسگزار شما هستم چراکه هوشمندانه می‌بخشید هرآنچه برای اندوختن دانش هزینه کرده‌اید و به جای پر کردن مغزها آنها را باز می‌کنید.

استاد محترم جناب آقای دکتر فرهاد شقاقی، قدردان زحمات شما هستم، فروتنی را که به گفته حضرت علی (ع) میوه‌ی درخت دانش است، صبورانه به دانش پژوهان می‌آموزید تا فکر و روحشان را با هم وسیع سازند.

استاد محترم، جناب آقای دکتر هرمزی، حضور گرم و صمیمانه شما در جلسه دفاعیه به عنوان داور صاحب نظر، همراه با ارائه رهنمودهای ارزنده تان قبل از دفاع، موجب سرافرازی مرا فراهم آورده لذا بدین وسیله از شما قدردانی بعمل می‌آید.

چکیده

مقدمه: پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های فرزندپروری بر نگرانی، اضطراب و باورهای خودکارآمد والدین دارای تک و چند فرزند اجرا شد.

روش: این پژوهش از نوع تحقیقات شبه آزمایشی است. از روش نمونه‌گیری تصادفی در انتخاب مدارس و تعیین دو گروه گواه و آزمایش استفاده شده اما گمارش در گروه آزمایش به دلیل نیاز به همکاری آزمودنی‌ها به صورت داوطلبانه انجام شده است. ۵۴ نفر از والدین دانش‌آموزان یک دبستان دخترانه واقع در آموزش و پرورش ناحیه یک شهر کرج با گمارش داوطلبانه در ۸ جلسه آموزش مهارت‌های فرزندپروری شرکت نمودند. همچنین ۵۴ نفر از والدین دانش‌آموزان یک دبستان دخترانه دیگر واقع در همان ناحیه به عنوان گروه گواه انتخاب شدند. ابزارهای پژوهش پرسشنامه باورهای خود کارآمد عمومی، آزمون اضطراب بک، پرسشنامه نگرانی پنسیلوانیا و یک پرسشنامه حاوی گزاره‌هایی برای کنترل برخی از متغیرها بودند. آزمودنی‌ها در هر دو گروه به طور همزمان در معرض پیش‌آزمون و پس‌آزمون قرار گرفتند.

یافته‌ها: نتایج نشان دادند که بین پیش‌آزمون گروه‌های گواه و آزمایش همچنین پیش‌آزمون والدین دارای تک فرزند و والدین دارای چندفرزند تفاوت معنی‌داری وجود ندارد اما بین پیش‌آزمون گروه‌های گواه و آزمایش و پس‌آزمون آنها تفاوت معنی‌دار است. نتایج آزمون تحلیل واریانس چندعاملی آمیخته نیز نشان داد که اثر آموزش فرزندپروری بر نگرانی، اضطراب و خودکارآمدی معنی‌دار می‌باشد اما تعداد فرزندان بر نگرانی، اضطراب و خودکارآمدی اثر معنی‌داری ایجاد نمی‌کند.

نتیجه‌گیری: این یافته‌ها لزوم اهمیت آموزش والدین به منظور آسان نمودن تربیت فرزندان، کاهش استرس و نگرانی ناشی از مسؤولیت والدگری را مورد تأیید و تأکید قرار می‌دهند.

واژگان کلیدی: آموزش مهارت فرزندپروری، نگرانی، اضطراب، باورهای خودکارآمد، تک‌فرزند،

چندفرزند

« فهرست مطالب »

صفحه	عنوان
۱	۱- فصل اول: فرآیند روشن سازی پرسش
۱-۱-۱	مقدمه
۴	۱-۲- بیان مسأله و سؤالهای اصلی پژوهش
۹	۱-۳- اهداف پژوهش
۹	۱-۴- اهمیت و ضرورت انجام تحقیق
۱۱	۱-۵- فرضیه‌های پژوهش
۱۱	۱-۶- متغیرهای پژوهش
۱۱	۱-۶-۱- متغیر وابسته
۱۱	۱-۶-۲- متغیر مستقل
۱۱	۱-۶-۳- متغیر کنترل
۱۲	۱-۷- تعاریف نظری و عملیاتی متغیرهای پژوهش
۱۶	۲- فصل دوم: ادبیات پژوهش
۱۶	۲-۱- بخش اول: آموزش مهارت فرزندپروری
۱۶	۲-۱-۱- ماهیت مهارت‌های فرزندپروری
۱۷	۲-۱-۲- سیر تاریخی مهارت‌های فرزندپروری
۱۹	۲-۱-۳- تأثیرپذیری شیوه‌های فرزندپروری از فرهنگ
۲۲	۲-۱-۴- انواع مهارت‌های فرزندپروری
۲۴	۲-۱-۵- ابعاد مهارت‌های فرزندپروری
۲۵	۲-۱-۶- رویکردهای تعامل والد-فرزند
۲۶	۲-۱-۷- الگوهای فرزندپروری
۳۲	۲-۱-۸- انواع روش‌های آموزش مهارت‌های فرزندپروری
۳۹	۲-۱-۹- دیدگاه اساسی درمان شناختی-رفتاری

۴۰	۲-۲- بخش دوم: باورهای خودکارآمدی
۴۰	۱-۲-۲- خود در دیدگاه‌های مختلف روان‌شناسی
۴۳	۲-۲-۲- باورهای خود-کارآمد
۴۵	۳-۲-۲- ابعاد باورهای خود-کارآمد
۴۶	۴-۲-۲- باورهای خود-کارآمد و تفاوت جنسیتی
۴۶	۵-۲-۲- باورهای خود-کارآمد و فرزندپروری
۴۷	۳-۲- بخش سوم: نگرانی
۴۷	۱-۳-۲- ماهیت نگرانی
۵۰	۲-۳-۲- ویژگی‌های اصلی نگرانی
۵۱	۳-۳-۲- عوامل مؤثر بر نگرانی
۵۲	۴-۳-۲- انواع نگرانی
۵۳	۵-۳-۲- پردازش اطلاعات در نگرانی
۵۵	۶-۳-۲- ویژگی‌های شخصیتی افراد نگران
۵۵	۷-۳-۲- روش‌های مقابله با نگرانی
۵۵	۸-۳-۲- ارتباط نگرانی و فرزند پروری
۵۶	۲-۴- بخش چهارم: اضطراب
۵۶	۱-۴-۲- تعاریف اضطراب
۵۸	۲-۴-۲- پیدایش اضطراب
۶۰	۳-۴-۲- ارتباط اضطراب و فرزندپروری
۶۳	۲-۵- بخش پنجم: تک‌فرزندی
۶۳	۱-۵-۲- علل تغییر اندازه خانواده
۶۶	۲-۵-۲- رشد تک‌فرزندی در دنیا
۶۸	۳-۵-۲- رشد تک‌فرزندی در ایران
۷۰	۴-۵-۲- دیدگاه جوامع درباره‌ی تک‌فرزندی
۷۲	۵-۵-۲- تک‌فرزندی از دیدگاه روان‌شناختی
۷۴	۶-۵-۲- نظام خانوادگی تک‌فرزندی

۷۴ ویژگی‌های تک‌فرزندان
۷۷ ارتباط تعداد فرزندان با فرزندپروری
۷۸ بخش ششم: پیشینه پژوهش
۷۸ ۱-۶-۲- مروری بر پژوهشهای انجام شده در زمینه آموزش والدین
۸۳ ۲-۶-۲- مروری بر پژوهشهای انجام شده در زمینه اضطراب، نگرانی و خودکارآمدی
۸۷ ۳-۶-۲- مروری بر پژوهشهای انجام شده در زمینه تک‌فرزندی
۹۰ ۳- فصل سوم: روش پژوهش
۹۰ ۱-۳- جامعه آماری و تعداد نمونه
۹۰ ۲-۳- روش نمونه گیری
۹۱ ۳-۳- ابزار پژوهش
۹۴ ۴-۳- نحوه اجرا و ارزشیابی
۹۵ ۱-۴-۳- خلاصه‌ای از چارچوب جلسات آموزشی
۹۵ جلسه اول: آشنایی با سبک‌های والدینی
۱۰۰ جلسه دوم: اصول رابطه‌ی والدین با هم در تربیت
۱۰۶ جلسه سوم: نظام پاداش در خانواده
۱۰۹ جلسه چهارم: اصول برقراری رابطه با فرزند
۱۱۶ جلسه پنجم: انضباط در خانواده و طرح‌ریزی برنامه‌ای برای تعیین حد و مرز فرزندان توسط والدین
۱۲۳ جلسه ششم: کلیدهای آموزش و مراقبت از سلامت جنسی
۱۳۱ جلسه هفتم: مسائل تحصیلی
۱۳۶ جلسه هشتم (آخر): تکرار و به کارگیری آموخته‌ها
۱۳۷ ۳-۵- طرح انجام تحقیق
۱۳۷ ۳-۶- روش تجزیه و تحلیل داده ها
۱۳۸ ۴- فصل چهارم: تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق

- ۴-۱- توصیف آماری داده‌ها ۱۳۸
- ۴-۱-۱- نمودارهای توزیع فراوانی متغیرهای تحقیق در دو مرحله پیش و پس آزمون .. ۱۳۸
- ۴-۱-۲- جداول و نمودارهای توزیع فراوانی ۱۴۴
- ۴-۱-۳- توزیع نرمال داده‌ها ۱۵۰
- ۴-۲- استنباط آماری داده‌ها ۱۵۰
- ۴-۲-۱- فرضیه اول: آموزش مهارت فرزندپروری، اضطراب والدین دارای تک‌فرزند و چندفرزند را کاهش می‌دهد. ۱۵۰
- ۴-۲-۲- فرضیه دوم: آموزش مهارت فرزندپروری، نگرانی والدین دارای تک‌فرزند و چندفرزند را کاهش می‌دهد. ۱۵۷
- ۴-۲-۳- فرضیه سوم: آموزش مهارت فرزندپروری، خودکارآمدی والدین دارای تک‌فرزند و چندفرزند را افزایش می‌دهد. ۱۶۳
- ۴-۲-۴- فرضیه چهارم: سطح اضطراب والدین دارای تک‌فرزند با والدین دارای چند فرزند متفاوت است. ۱۶۹
- ۴-۲-۵- فرضیه پنجم: میزان نگرانی والدین دارای تک‌فرزند با والدین دارای چندفرزند متفاوت است. ۱۶۹
- ۴-۲-۶- فرضیه ششم: باورهای خودکارآمدی والدین دارای تک‌فرزند با والدین دارای چندفرزند متفاوت است. ۱۷۰
- ۳-۴- یافته‌های جانبی ۱۷۰
- ۴-۳-۱- مادران اضطراب و نگرانی بیشتر و خودکارآمدی کمتری نسبت به پدران دارند. ۱۷۰
- ۴-۳-۲- تأثیر آموزش بر پدران و مادران یکسان بوده و در هر دو باعث کاهش اضطراب و نگرانی و افزایش خودکارآمدی شده است. ۱۷۱
- ۵- فصل پنجم: نتیجه‌گیری و بحث** ۱۷۶
- ۵-۱- نتیجه‌گیری و بحث ۱۷۶
- ۵-۲- محدودیت‌های روش‌شناختی پژوهش ۱۸۶
- ۵-۳- پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آینده ۱۸۷

۱۸۷ ۴-۵- پیشنهادهای کاربردی

« فهرست منابع »

۱۸۹ الف) منابع فارسی:

۱۹۵ ب) منابع انگلیسی:

« پیوستها »

۱۹۶ الف) پرسشنامه اضطراب بک (۱۹۹۰)

۱۹۷ ب) پرسشنامه نگرانی پنسیلوانیا (مهیر و همکاران، ۱۹۹۰)

۱۹۸ ج) پرسشنامه باورهای خود-کارآمد (شوارز و جرو سالم، ۲۰۰۰)

« فهرست جداول »

جدول (۱-۴) آماره های توصیفی شاخص گرایش به مرکز و پراکندگی متغیرهای تحقیق ۱۳۸

جدول (۲-۴) شاخص گرایش به مرکز و پراکندگی متغیرهای تحقیق در گروه گواه ۱۳۹

جدول (۳-۴) شاخص گرایش به مرکز و پراکندگی متغیرهای تحقیق در گروه آزمایش ۱۴۰

جدول (۴-۴) شاخص گرایش به مرکز و پراکندگی متغیرهای تحقیق در دو گروه تک‌فرزندان و چندفرزندان در مرحله

پیش‌آزمون ۱۴۱

جدول (۵-۴) آماره های توصیفی شاخص گرایش به مرکز و پراکندگی متغیرهای تحقیق در دو گروه تک‌فرزندان و

چندفرزندان در مرحله پس‌آزمون ۱۴۲

جدول (۶-۴) توزیع فراوانی مطلق و تجمعی متغیر فراوانی ۱۴۴

جدول (۷-۴) توزیع فراوانی مطلق و تجمعی متغیر فراوانی سن ۱۴۵

جدول (۸-۴) آماره های توصیفی توزیع فراوانی سن به تفکیک گروه تک‌فرزندان و چندفرزندان ۱۴۵

جدول (۹-۴) آماره های توصیفی توزیع فراوانی سن به تفکیک گروه آزمایش و گواه ۱۴۶

جدول (۱۰-۴) فراوانی و درصد فراوانی تحصیلات به تفکیک گروه ۱۴۷

جدول (۱۱-۴) توزیع فراوانی مطلق و تجمعی متغیر فراوانی تحصیلات ۱۴۸

جدول (۱۲-۴) نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف ۱۵۰

جدول (۱۳-۴) نتایج آزمون لون ۱۵۰

جدول (۱۴-۴) نتایج آزمون موچلی برای بررسی پیش فرض کرویت (اضطراب کل والدین) ۱۵۱

جدول (۱۵-۴) نتایج آزمون اثرهای درون آزمودنی‌ها (آماره هوین‌فلت) ۱۵۱

جدول (۴-۱۶) آزمون های چند متغیری (آماره لاندای ویلکز)	۱۵۱
جدول (۴-۱۷) آزمون اثرهای بین آزمودنی ها	۱۵۲
جدول (۴-۱۸) آزمون تعامل درون آزمودنی ها	۱۵۲
جدول (۴-۱۹) مشخصات آماری در تعامل پیش آزمون و پس آزمون گروه های آزمایش و گواه در متغیر اضطراب	۱۵۲
جدول (۴-۲۰) نتایج آزمون موچلی برای بررسی پیش فرض کرویت (اضطراب والدین دارای تک فرزند و والدین دارای چند فرزند)	۱۵۴
جدول (۴-۲۱) نتایج آزمون اثرهای درون آزمودنی ها (آماره هوین فلت)	۱۵۴
جدول (۴-۲۲) آزمون های چند متغیری (آماره لاندای ویلکز)	۱۵۴
جدول (۴-۲۳) آزمون اثرهای بین آزمودنی ها	۱۵۵
جدول (۴-۲۴) آزمون تعامل درون آزمودنی ها	۱۵۵
جدول (۴-۲۵) مشخصات آماری در تعامل پیش آزمون و پس آزمون تک فرزندان و چند فرزندان در متغیر اضطراب	۱۵۵
جدول (۴-۲۶) نتایج آزمون موچلی برای بررسی پیش فرض کرویت (نگرانی کل والدین)	۱۵۷
جدول (۴-۲۷) نتایج آزمون اثرهای درون آزمودنی ها (آماره هوین فلت)	۱۵۷
جدول (۴-۲۸) آزمون های چند متغیری (آماره لاندای ویلکز)	۱۵۷
جدول (۴-۲۹) آزمون اثرهای بین آزمودنی ها	۱۵۸
جدول (۴-۳۰) آزمون تعامل درون آزمودنی ها	۱۵۸
جدول (۴-۳۱) مشخصات آماری در تعامل پیش آزمون و پس آزمون گروه های آزمایش و گواه در متغیر نگرانی	۱۵۸
جدول (۴-۳۲) نتایج آزمون موچلی برای بررسی پیش فرض کرویت (نگرانی والدین دارای تک فرزند و والدین دارای چند فرزند)	۱۶۰
جدول (۴-۳۳) نتایج آزمون اثرهای درون آزمودنی ها (آماره هوین فلت)	۱۶۰
جدول (۴-۳۴) آزمون های چند متغیری (آماره لاندای ویلکز)	۱۶۱
جدول (۴-۳۵) آزمون اثرهای بین آزمودنی ها	۱۶۱
جدول (۴-۳۶) آزمون تعامل درون آزمودنی ها	۱۶۱
جدول (۴-۳۷) مشخصات آماری در تعامل پیش آزمون و پس آزمون تک فرزندان و چند فرزندان در متغیر نگرانی	۱۶۲
جدول (۴-۳۸) نتایج آزمون موچلی برای بررسی پیش فرض کرویت (باورهای خودکارآمد کل والدین)	۱۶۳
جدول (۴-۳۹) نتایج آزمون اثرهای درون آزمودنی ها (آماره هوین فلت)	۱۶۳
جدول (۴-۴۰) آزمون های چند متغیری (آماره لاندای ویلکز)	۱۶۳
جدول (۴-۴۱) آزمون اثرهای بین آزمودنی ها	۱۶۴
جدول (۴-۴۲) آزمون تعامل درون آزمودنی ها	۱۶۴
جدول (۴-۴۳) مشخصات آماری در تعامل پیش آزمون و پس آزمون گروه های آزمایش و گواه در متغیر باورهای خودکارآمد	۱۶۵
جدول (۴-۴۴) نتایج آزمون موچلی برای بررسی پیش فرض کرویت (باورهای خودکارآمد والدین دارای تک فرزند و والدین دارای چند فرزند)	۱۶۶

جدول (۴-۴۵) نتایج آزمون اثرهای درون آزمودنی‌ها (آماره هوین‌فلت)	۱۶۶
جدول (۴-۴۶) آزمون های چند متغیری (آماره لاندای ویلکز)	۱۶۷
جدول (۴-۴۷) آزمون اثرهای بین آزمودنی‌ها	۱۶۷
جدول (۴-۴۸) آزمون تعامل درون آزمودنی‌ها	۱۶۷
جدول (۴-۴۹) مشخصات آماری در تعامل پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه تک‌فرزندان و چندفرزندان در متغیر باورهای خودکارآمد	۱۶۸
جدول (۴-۵۰) نتایج آزمون t-test دو گروه مستقل پیش آزمون کل افراد	۱۶۹
جدول (۴-۵۱) نتایج آزمون t-test دو گروه مستقل پیش‌آزمون کل افراد	۱۶۹
جدول (۴-۵۲) نتایج آزمون t-test دو گروه مستقل پیش‌آزمون کل افراد	۱۷۰
جدول (۴-۵۳) نتایج آزمون t-test دو گروه مستقل پیش‌آزمون کل افراد	۱۷۰
جدول (۴-۵۴) نتایج آزمون موچلی برای بررسی پیش فرض کرویت (اضطراب، نگرانی و باورهای خودکارآمد پدران و مادران)	۱۷۱
جدول (۴-۵۵) نتایج آزمون اثرهای درون آزمودنی‌ها (آماره هوین‌فلت) در متغیر اضطراب پدران و مادران	۱۷۱
جدول (۴-۵۶) نتایج آزمون اثرهای درون آزمودنی‌ها (آماره هوین‌فلت) در متغیر نگرانی پدران و مادران	۱۷۱
جدول (۴-۵۷) نتایج آزمون اثرهای درون آزمودنی‌ها (آماره هوین‌فلت) در متغیر خودکارآمدی پدران و مادران	۱۷۲
جدول (۴-۵۸) آزمون های چند متغیری (آماره لاندای ویلکز) در متغیر اضطراب پدران و مادران	۱۷۲
جدول (۴-۵۹) آزمون های چند متغیری (آماره لاندای ویلکز) در متغیر نگرانی پدران و مادران	۱۷۲
جدول (۴-۶۰) آزمون های چند متغیری (آماره لاندای ویلکز) در متغیر خودکارآمدی پدران و مادران	۱۷۲
جدول (۴-۶۱) آزمون اثرهای بین آزمودنی‌ها- در متغیر اضطراب پدران و مادران	۱۷۳
جدول (۴-۶۲) آزمون اثرهای بین آزمودنی‌ها- در متغیر نگرانی پدران و مادران	۱۷۳
جدول (۴-۶۳) آزمون اثرهای بین آزمودنی‌ها- در متغیر خودکارآمدی پدران و مادران	۱۷۳
جدول (۴-۶۴) آزمون تعامل درون آزمودنی‌ها در متغیر اضطراب پدران و مادران	۱۷۴
جدول (۴-۶۵) آزمون تعامل درون آزمودنی‌ها در متغیر نگرانی پدران و مادران	۱۷۴
جدول (۴-۶۶) آزمون تعامل درون آزمودنی‌ها در متغیر خودکارآمدی پدران و مادران	۱۷۴
جدول (۴-۶۷) مشخصات آماری در تعامل پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه پدران و مادران	۱۷۵

« فهرست نمودارها »

نمودار (۱-۲) مدل فرضی شیوه‌های تربیت شفر	۲۷
نمودار (۲-۲) منحنی استرس و عملکرد	۶۰
نمودار (۴-۱) میزان متغیرهای تحقیق در دو مرحله قبل و بعد از آزمون کل آزمودنی‌ها	۱۳۹
نمودار (۴-۲) میزان متغیر های تحقیق در دو مرحله قبل و بعد از آزمون گروه گواه	۱۴۰
نمودار (۴-۳) میزان متغیر های تحقیق در دو مرحله قبل و بعد از آزمون گروه آزمایش	۱۴۱

نمودار (۴-۴) میزان شاخص گرایش به مرکز و پراکندگی متغیرهای تحقیق در دو گروه تک‌فرزندان و چندفرزندان	۱۴۲
در مرحله پیش‌آزمون	
نمودار (۵-۴) میانگین متغیرهای تحقیق در دو گروه تک‌فرزندان و چندفرزندان در مرحله پس‌آزمون مربوط به گروه	۱۴۳
آزمایش	
نمودار (۶-۴) میانگین متغیرهای تحقیق در دو گروه تک‌فرزندان و چندفرزندان در مرحله پس‌آزمون مربوط به گروه	۱۴۴
گواه	
نمودار (۷-۴) نمودار سن کل آزمودنی‌ها	۱۴۵
نمودار (۸-۴) میزان سن به تفکیک گروه تک‌فرزندان و چندفرزندان	۱۴۶
نمودار (۹-۴) میزان سن به تفکیک گروه آزمایش و گواه	۱۴۷
نمودار (۱۰-۴) میزان تحصیلات به تفکیک گروه تک‌فرزندان و چندفرزندان	۱۴۸
نمودار (۱۱-۴) میزان تحصیلات به تفکیک گروه آزمایش و گواه	۱۴۹
نمودار (۱۲-۴) میزان تحصیلات کل آزمودنی‌ها	۱۴۹
نمودار (۱۳-۴) روند تأثیر آموزش فرزندپروری بر اضطراب در گروه‌های آزمایش و گواه	۱۵۳
نمودار (۱۴-۴) روند تأثیر آموزش فرزندپروری بر اضطراب در گروه‌های والدین دارای تک‌فرزند و چندفرزند	۱۵۶
نمودار (۱۵-۴) روند تأثیر آموزش فرزندپروری بر نگرانی در گروه‌های آزمایش و گواه	۱۵۹
نمودار (۱۶-۴) روند تأثیر فرزندپروری بر نگرانی در گروه تک‌فرزندان و چندفرزندان	۱۶۲
نمودار (۱۷-۴) روند تأثیر آموزش فرزندپروری بر باورهای خودکارآمدی در گروه‌های آزمایش و گواه	۱۶۵
نمودار (۱۸-۴) روند تأثیر آموزش فرزندپروری بر خودکارآمدی در گروه تک‌فرزندان و چندفرزندان	۱۶۸

فصل اول فرآیند روشن سازی پرش

۱-۱- مقدمه

محیط خانواده اولین محیطی است که الگوهای جسمی، عاطفی و شخصیتی فرد در آن پی‌ریزی می‌شود و نقش مهمی در تعالی و پیشرفت فرد دارد. وظیفه‌ی خانواده مراقبت از فرزندان و تربیت آنها، برقراری ارتباط سالم اعضاء با هم و کمک به استقلال فرزندان است (معمدین، ۱۳۸۳). جریان تربیت کودک برای والدین لذت‌بخش و در عین حال با مشقت‌ها و ناراحتی‌های فراوان همراه است (شماعی زاده، ۱۳۸۷، نقل از لیلی وایت و برادلی^۱، ۱۹۹۶). تغییرات سریع و پیچیده جوامع در قرن ۲۱ باعث ایجاد چالش‌های خانوادگی و تنیدگی‌های چندگانه شده است. تنیدگی بهنجار رشد، ارتباط و پویایی خانواده معمولاً با نیروهای بیرونی نظیر: فقدان حمایت خانوادگی وسیع و خشونت خانوادگی ترکیب می‌شود. مانند هر واحد پایه در جامعه، خانواده‌ها به حمایت همگانی وسیع‌تری نیاز دارند و نیازمندند تا به اطلاعات مناسبی برای یادگیری مهارت‌های پرورشی و محافظت و مراقبت از کودکانشان دسترسی داشته باشند (شهرکی پور، ۱۳۸۸).

ستیر^۲ (۱۹۷۷، نقل از شماعی‌زاده، ۱۳۸۷) معتقد بود که مشکلات در خانواده از سه جنبه ناشی می‌شود: (۱) نادانی اعضاء خانواده در مورد نقش، وظایف و مراحل رشد، (۲) ارتباطات نادرست، (۳) ارزش‌های متضاد. امروزه نقش محرک و سازنده‌ی خانواده بر همگان روشن است. پدر و مادر اولین کسانی هستند که زیربنای شخصیت سالم یک نوجوان را می‌سازند و پایه‌ی ارزش‌ها و معیارهای فکری او هستند. والدین توانا کسانی هستند که از دانایی و توانایی لازم برای تربیت فرزندان برخوردار باشند. خانواده‌ای سالم و پویاست که میان والدین و فرزندان رابطه‌ای انسانی و دوستانه حاکم باشد (مندنهال^۳، ۱۹۹۶، نقل از همان منبع). از دیگر ویژگی‌های دنیای امروز، انفجار علم و دانش در همه‌ی حوزه‌ها و تأثیر شگرف آن در زندگی فردی و اجتماعی است و به تناسب گسترش علوم، حیات روانی انسانها پیچیدگی یافته است. برای شناخت بهتر انسانها نسبت به یکدیگر در مناسبات اجتماعی که خانواده عمیق‌ترین و بارزترین نمونه‌ی آن است، احتیاج به علم و دانشی بیش

^۱ - Lillywhite & Bradley

^۲ - Satier

^۳ - Mendenhall

از گذشته است. باید پذیرفت که مادر یا پدر آگاه و مسؤول بودن مشکل است و احتیاج به آگاهی و کسب دانش‌های لازم دارد. دانایی از دانش‌ها سرچشمه می‌گیرد و دانش‌ها از طریق آموزش به دست می‌آیند. به بیان دیگر باید یادآور شد که هیچ پدر و مادری خود به خود نمی‌تواند پدر و مادر موفق باشد، مگر اینکه دانایی‌های ضروری را کسب کند (به‌پژوه، ۱۳۸۰). برای موفقیت در امر تربیت باید والدین به مهارت‌هایی از جمله مهارت فنی (دانش کافی و به روز)، مهارت انسانی (توانایی برقراری ارتباط مطلوب با آنان)، مهارت ادراکی (درک درست از مسائل و مشکلات) مسلط باشند. برگزاری کلاس‌های آموزش والدین، تغییر برنامه‌ریزی شده‌ای است که با هدف نزدیک کردن روش‌های تربیتی و آموزش والدین و مربیان و در نهایت تغییر در رفتار آنان است. تحقیقات نشان داده است فرزندان والدینی که در این جلسات شرکت می‌کنند، مشکلات رفتاری کمتر و پیشرفت درسی و فرهنگی بیشتری پیدا می‌کنند (شماعی زاده، ۱۳۸۷، نقل از هورنبای^۱، ۲۰۰۰). نظام تربیتی و خانواده باید با همکاری یکدیگر در جهت اهداف تحصیلی و تربیتی دانش‌آموزان فعالیت کنند تا آنان به رشد لازم برسند. این موضوع در صورتی تحقق می‌یابد که با استفاده از خدمات آموزشی و مشاوره‌ای به منظور توانا ساختن والدین، تلاش لازم صورت گیرد. یکی از خدمات، ارائه برنامه‌های آموزشی منظم به والدین است (اصغری پور، ۱۳۸۳).

انگیزه‌ی پژوهشگر از پرداختن به این پژوهش موارد زیر بوده است:

الف) توجه به اهمیت کسب مهارت فرزندپروری توسط والدین

شفیع‌آبادی (۱۳۷۲) بیان می‌کند، آموزش گروهی والدین نوعی از تعلیم و تربیت گروهی است که آموزش وسیعی را شامل می‌گردد و به والدین کمک می‌کند تا دانش و توانایی‌های خود را در زمینه‌ی پرورش و تربیت کودکان به نحو مطلوب گسترش دهند.

ب) توجه به نگرانی و اضطراب والدین در زمینه فرزندپروری

پژوهشگران بسیاری از والدگری در صورتی که کودک خردسال دارای رفتارهای مسأله‌دار یا مشکلات پزشکی باشد، به عنوان یک تکلیف پرتنیدگی یاد کرده‌اند (مشکبید حقیقی، ۱۳۸۴، نقل از آناستوپولوس^۲، ۱۹۹۲، ویس^۳، ۱۹۹۱). در شرایط طبیعی و بهنجار که کودک خردسال از حرکت بیشتری برخوردار است نیز مشکلات روزمره با کودک نظیر تغذیه، خواب، گریه کودک و

^۱ - Hornby

^۲ - Anastopoulos

^۳ - Weiss

بیماری‌ها، حد ویژه‌ای از تجربه تنیدگی را برای مادر به همراه دارد، بنابراین تنیدگی میان مادران دارای کودکان بهنجار و نابهنجار تفاوت‌هایی دارد (هاگی کول^۱ و ویتگرین^۲، ۱۹۹۷) که از آن تحت عنوان «تنیدگی والدین»^۳ نام می‌برند (هابفال^۴، لرمن^۵، ۱۹۹۹، نقل از همان منبع). اوستبرگ^۶ و هاگی کول (۲۰۰۰) طی یک پژوهش گسترده نتیجه گرفتند که شناخت کودک به عنوان یک کودک مشکل دار و نق‌نقو، بی‌نظمی کودک و ناملايمات روزمره مراقبت از کودک با تنیدگی والدینی رابطه مستقیم دارد (شهرکی‌پور، ۱۳۸۸). از آنچه گفته شد، مشخص می‌شود فرزندپروری برای والدین تنیدگی‌زا است؛ سؤالی که پژوهشگر در این پژوهش مد نظر دارد، این است که آیا آموزش مهارت فرزندپروری بر اضطراب، نگرانی و خودکارآمدی والدین تأثیری دارد؟

ج) توجه به پدیده تک‌فرزندی

در سالهایی نه چندان دور، خانه‌ها پر بود از ولوله بچه‌های قد و نیم‌قدی که با رهایی مطلق می‌دویدند، از درخت توتی بالا می‌رفتند و... اما حال که از طبقه به طبقه منازل عمودی بالا می‌رویم فقط گاهی صدای زمزمه کودکی را می‌شنویم. دیگر کم خانواده‌ای است که حاضر باشد چندین فرزند داشته باشد. شاید مهمترین دغدغه امروز جامعه، رواج خانواده‌های تک‌فرزند^۷ باشد. به همین منظور در این پژوهش، پژوهشگر به مقایسه والدین دارای تک‌فرزند با چندفرزند در متغیرهای اضطراب، نگرانی و خودکارآمدی می‌پردازد.

داشتن تک‌فرزند، بهتر یا بدتر از داشتن چندفرزند نیست. تک‌فرزندی نیز چون چندفرزندی، مزایا و معایبی دارد و هیچ‌کدام بهتر یا ساده‌تر از دیگری نیست. خانواده‌هایی که دارای تک‌فرزند هستند، بر مسائلی خاص تأکید دارند که ممکن است در خانواده‌های چندفرزندی وجود نداشته باشد (بیک‌هارت^۸، ۱۹۹۹، ترجمه حاجی‌زاده، ۱۳۷۸).

^۱ - Hagekull

^۲ - Wettergreen

^۳ - Parenting Stress

^۴ - Habfall

^۵ - Lerman

^۶ - Ostberg

^۷ - Only Child

^۸ - Pichhardt

۱-۲- بیان مسأله و سؤالهای اصلی پژوهش

اکثر قریب به اتفاق زوج های جوان به هر حال روزی دارای فرزند شده و مسئولیت سرپرستی و تربیت فرزندان خود را به عهده می گیرند. در مورد نحوه‌ی صحیح تربیت کودک و روش برخورد والدین با آنها بحث‌های متعددی از دیدگاه های گوناگون مطرح شده است. والدین در تربیت فرزندان خویش به صورت یکسان و به پیروی از یک روش معین عمل نمی کنند. شیوه هایی که والدین برای تربیت فرزندانشان انتخاب می کنند تحت تأثیر عوامل متعددی از قبیل، عقاید آنها در مورد رشد، انتظاراتی که از کودک دارند، سطح آگاهی و تحصیلات آنها، فرهنگ جامعه و... است (خلیلی، ۱۳۷۴).

نقش شگفت‌انگیز تعلیم و تربیت در زندگی انسان، بر هیچ خردمندی پوشیده نیست و تا کنون هم ضرورت آن مورد تردید قرار نگرفته است، چراکه تعلیم و تربیت صحیح می‌تواند فرد را به اوج ارزش‌ها برساند. کانت^۱ فیلسوف بزرگ آلمانی در بین ابداعات بشری دو تا را از مابقی مشکل‌تر می‌داند، یکی هنر مملکت‌داری و دیگری هنر تعلیم و تربیت. زیرا آدمی را چیزی جز آنچه تربیت از او می‌سازد، نمی‌داند. وی والدین تربیت شده را سرمشق و الگوی رفتاری فرزندان می‌داند (کارشناس، ۱۳۸۱). بدیهی است فرزند که به دنیا می‌آید، نیازهای او بطور پیچیده‌ای با نیازهای والدین گره می‌خورد. به قول معروف مشکل یکی، مشکل دیگری نیز می‌باشد. ما خیلی ساده می‌پنداریم که والدین قادر به رفع مشکلاتی که در رابطه با فرزندانشان یا همسرشان به وجود می‌آید هستند و انگیزه‌ی چنین کاری را دارند. هرچند که والدین مسئول واقعی مراقبت از فرزندان می‌باشند، اما این امر «مراقبت از کودکان» شغلی است که نیاز به مهارت کافی دارد و حتی پرتوان‌ترین و قابل‌ترین والدین هم نیاز به کمک و حمایت دارند (صادقی حسن‌آبادی، ۱۳۸۵، نقل از پیتر^۲، ۱۹۸۹). پدر و مادر شدن از مهم‌ترین وظایف انسان است؛ وظیفه‌ای که قابل مقایسه با هیچ یک از مسؤولیت‌های دیگر او نیست. برای مثال انسان می‌تواند از دوستان خود روی برگرداند، از شغل خود استعفا بدهد، یا حتی ازدواج خود را به هم بزند، ولی فرزند خود را نمی‌تواند برگرداند. در کشور ما پدر و مادر شدن فرایندی است که با همه‌ی وسعتش، گاه به یک‌باره از راه می‌رسد، درحالی که افراد برای آن کوچک‌ترین آموزشی ندیده‌اند (علیزاده، ۱۳۸۰). از آن‌جاکه والدین بیشترین وقت خود را با فرزند خود می‌گذرانند، روابط آن‌ها با فرزندان و شیوه‌های تربیتی آن‌ها می‌تواند نقش مهمی در پیشرفت رفتاری فرزندان داشته باشد. اگر اداره و کنترل کودک برای والدین دشوار باشد، ممکن است به

^۱ Kant-

^۲ Peter -

تدریج مشکلات بیشتری برای کودک و خانواده به وجود آید (کلانتری، ۱۳۷۵). سامانه‌ی تربیتی والدین مجموعه‌ای از باورها و رفتارهای تربیتی است که براساس آن‌ها حدود آزادی و کنترل هر یک از اعضاء، مراجع قدرت و تصمیم‌گیری در خانواده و میزان انتظارهای افراد از یکدیگر تعیین می‌شود. این سامانه تحت تأثیر متغیرهایی مانند بافت فرهنگی خانواده، شیوه‌ی فرزندپروری^۱ و انتظار والد-فرزند قرار دارد (حجازی و سیف، ۱۳۷۹). که از این میان شیوه‌های فرزندپروری یا سبک‌های والدینی مورد توجه بسیاری از پژوهشگران قرار گرفته است.

سازه‌ی سبک والدینی توسط دینا بامریند^۲ (۱۹۷۱) ایجاد شد. دارلینگ و استینبرگ^۳ (۱۹۹۳) سبک والدینی را به صورت انعکاسی از ارتباط والد - فرزند توصیف کرده‌اند. این سبک وضعیت فرزند را از طریق اثرگذاری در ارتباط والد - فرزند تحت تأثیر قرار می‌دهد. در واقع سبک والدینی به مطالبه‌ی عاطفی بین والدین و فرزندان مربوط می‌شود. بنابراین سبک والدینی، به‌عنوان ساختار ارتباط یک‌پارچه که توسط کیفیت‌های خاص ارتباطی توضیح داده می‌شود، تعریف می‌گردد. به اعتقاد چاو^۴ (۲۰۰۱) سبک والدینی ممکن است معنای متفاوتی برای گروه‌های قومی مختلف داشته باشد، چراکه نحوه‌ی ارتباط والد-فرزند یا تعامل آنان با یکدیگر بطور قطع تحت تأثیر عوامل فرهنگی قرار می‌گیرد و بررسی‌های متعدد در فرهنگ‌های مختلف، این مطلب را تأیید کرده‌اند (نقل از شمس‌نیا، ۱۳۸۵).

کارل راجرز^۵ روانشناس مشهور انسان‌گرا، در یکی از کتاب‌های خود به نام «درآمدی بر انسان شدن» ضمن اشاره به نتایج تحقیقات بالدوین^۶ دو نوع خانواده را معرفی می‌کند و چنین می‌نویسد: «در میان خوشه‌های گوناگون نگرش‌های والدین نسبت به فرزندان، نگرش دمکرات پذیرنده، بیش از همه یاری بخش رشد بوده، کودکان و پدران و مادرانی که نگرش محبت‌آمیز متعادل داشتند، پیشرفت ذهنی شتاب‌یافته‌ای را نشان دادند و نیز در رفتارشان ابتکار و ایمنی عاطفی و خویشتن‌داری بیشتری آشکار ساختند و نسبت به کودکانی که از چنین والدینی و چنین پیوندهایی برخوردار می‌نشدند، کمتر هیجان‌پذیر بودند، آنان خود رهبران محبوب دوست داشتنی و ناپرخاشگر شدند. درمقابل

Parental Style -^۱

Diana Baumrind -^۲

Darling & Steinberg -^۳

Chao -^۴

Carl Rogers -^۵

Balduin -^۶

کودکان والدین سخت‌گیر رشد ذهنی کمتری را نشان دادند و توانایی‌هایی را که دارا می‌باشند، به نسبت ضعیفی به کار می‌انداختند. در آنها ابتکار کمی به چشم می‌خورد و آنها از لحاظ عاطفی بی‌ثبات، سرکش، پرخاشگر و فتنه‌جو هستند (آزادی، ۱۳۸۲، نقل از مجیدزاده، ۱۳۷۵، نقل از راجرز، ۱۹۶۴).

تحقیقات فوده‌ند^۱ (۱۹۸۰) نشان داد اختلالات رفتاری در کودکان با شیوه‌های رفتاری والدین ارتباط دارد. زمانی که والدین از کلمات مثبت و پاداش‌های شفاهی استفاده می‌کردند، مشکلات رفتاری کودکان به میزان زیادی کاهش می‌یافت (نقل از نلسون و ایزرائل^۲، ترجمه منشی طوسی، ۱۳۷۸). در این راستا شیوه‌های تربیتی والدین تأثیرهای گسترده‌ای بر کیفیت تحول فرزندان دارد. به اعتقاد لطف‌آبادی (۱۳۷۸، نقل از محمودی جسور، ۱۳۸۵)، عدم توجه والدین به سالم سازی محیط روانی و عاطفی کودکان و نوجوانان و فقدان روابط مناسب در بیشتر موارد، آنان را با کمبودهای عاطفی، انگیزشی و مشکلات روانی روبرو می‌سازد.

ویتکین^۳ (۱۹۸۵) بیان می‌کند مادران در معرض دو گروه بزرگ از تنیدگی‌ها قرار دارند که از تنیدگی حاصل از هویت زیست‌شناختی آنان (قاعدگی، افسردگی بعد از زایمان، افسردگی یائسگی و...) و تنیدگی مرتبط با مسئولیت حرفه‌ای آنان (نقش مادرانه، مشکلات اشتغال و...) حاصل می‌شود (مشکید حقیقی، ۱۳۸۴). تنیدگی والدینی اصطلاحی است که مشخص‌کننده ادراک تنیدگی در نظام والد-کودک است که هم ویژگی‌های تنیدگی‌زای کودک و هم پاسخ‌های والدین به این ویژگی‌ها را در بر می‌گیرد (ابیدین^۴، ۱۹۸۳). تجربه تنیدگی والدینی توسط پژوهشگران مختلف (مانند میلر و سیلی^۵، ۱۹۸۰؛ ووک و وونگ^۶، ۱۹۹۹؛ کریزی و جارویس^۷، ۲۰۰۳) نشان داده‌اند که والدگری برای برای هر دو والد تنیدگی‌زاست اما مادران بیش از پدران تنیدگی والدینی را تجربه می‌کنند. بررسی‌های گلفاند، تتی و فوکس^۸ (۱۹۹۲) نیز تأثیر تنیدگی والدینی در افزایش افسردگی و اضطراب در والدین را به منزله دو مؤلفه عمده سلامت روانی آشکار کرده‌اند (نقل از دادستان، ۱۳۸۵).

Foodhand - ^۱

Nelson & Israel - ^۲

Witkin - ^۳

Abidin - ^۴

Miller & Sillie - ^۵

Kwok & Wong - ^۶

Creasey & Jarvis - ^۷

Gelfand, Teti & Fox - ^۸